

1.40 משה

מחקר זה שם לו למטרה לפענח את תוואי המסע של יציאת מצרים, ואכן התרכז רק בהיבטים גיאוגרפיים. אך הייתכן שלא אייחד בו מקום לאיש שעמד במרכז האפוס הגדול הזה?

ברצוני לחלוק כבוד לאיש הדגול ביותר בתולדות האנושות.

תרומתו של משה לאנושות גדולה כל כך, עד שאין בידינו אפילו קנה מידה ראוי להערכתה. היא נצחית וחובקת תרבויות. כל גדולי הרוח והמדע שבאו אחריו אינם משתווים לגדלותו של משה. מורשתו חקוקה בכל ספרי החוקים עלי אדמות. הוא הביא לעולמנו ערכים אוניברסליים, ובכללם מוסר, משפט, צדק, חמלה וחסד, דמוקרטיה וחוקי המלך, חירות הפרט, זכויות עובדים, הזכות למנוחה, צער בעלי חיים, ועוד כהנה וכהנה. עולמנו היה שונה בתכלית אלמלא תרומתו של משה. **וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה, אֲשֶׁר יָדְעוּ ה' פְּנִים אֶל פְּנִים (דברים לד).**

גם אם נרצה לומר שמשה היה בסה"כ שליח שהונהג ע"י ה', ושלא הוא זה שהגה את חוקי התורה, עדיין עלינו לשאול, מדוע נבחר דווקא הוא? וודאי היו לו תכונות פיסיות ומנטליות יוצאות מן הכלל, שבזכותן נבחר למשימה פנטסטית זו.

משה נולד בבית עבדים, בימי פרעה שגזר: **כָּל הַבֶּן הַיְלֹוֹד הַיִּאֲרָה תִשְׁלִיכֶהוּ**. בהיותו בן שלושה חדשים, כשכבר לא ניתן היה להסתירו מפני נוגשי פרעה, הצפינה אותו אימו בסל בין קני הגומא על שפת היאור. בת פרעה, שבאה לרחוץ ביאור, משתה את התיבה ואימצה את התינוק לבנה. אחותו מרים, שהופקדה על משמרתו, הציעה לבת פרעה לשכור את אמה כמינקת. כאשר נגמל התינוק והיה לילד, הובא לבית פרעה ושם למד את חוכמת חרטומי מצרים.

התורה ממעטת מאוד בתיאור אופיו של משה. כבר מנעוריו פיעמה בו תחושת צדק והיה מוכן להלחם על עקרונותיו. בהיותו בן 8, ראה נוגש מצרי מכה עבד עברי. זו היתה בוודאי סיטואציה שכיחה באותם ימים, וכנסיך מצרי היה אמור לתמוך דווקא בנוגש. אלא שחוסר הצדק חרה למשה: הוא התערב לטובת העבד ואפילו הכה את המצרי למוות.

לימים נודע הדבר ומשה נאלץ לברוח ממצרים למדיין. הוא פגש את בנות יתרו ליד הבאר ולימים נישא לציפורה. עד כאן תמצית הסיפור ככתוב במקרא.

אלא שמשה ברח ממצרים בהיותו בן 18 שנה. הוא חזר למצרים והתייצב בפני פרעה בהיותו בן 180.¹ מה עשה משה במשך כל אותן שנים? הייתכן שהוא רעה את צאן יתרו במשך **שישים ושתיים שנים**??!

ובכן, **משה היה המלך של כוש**²!

ספר הישר מרחיב אודות תקופה זו, ושזור אותה בהיסטוריה ארוכה ורציפה. העניין מופיע גם במדרש חז"ל (ילקוט שמעוני, שמות, ב, סימן קסח).

¹ **וּמֹשֶׁה בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן בֶּן שְׁלֹשׁ וְשְׁמֹנִים שָׁנָה בְּדַבְרָם אֶל פְּרָעָה (שמות ז).**

² כוש (בנו של חם) ישב בחצי האי-ערב וממלכתו (כושן) השתרעה מדרום-מזרח למדיין. לימים נטמעו אנשיה במדיין. ראה הדיאגרמה לעיל.

- ✓ תחת און ראיתי אהלי כוש, יגזון יריעות ארך מדין (חבקוק ג). ההקבלה אינה דורשת הסבר נוסף.
- ✓ ספר הישר (פרשת חיי שרה): ובני מדין בן אברהם הלכו מורחה לארץ כוש... היא ארץ מדין עד היום.
- ✓ הפסוק: בני חם כוש ומצרים פוט וקנען תורגם: ובני דחם: ערביא ומצרים אליחרק וכנען.

לפני בריחת משה ממצרים: ותהי מלחמה גדולה בין בני כוש, ובין בני קדם וארם, ויפשעו במלך כוש¹ ...
ויצא קיקנוס מלך כוש עם כל בני כוש, עם רב כחול הרבה מאד, וילך להלחם בארם ובני קדם ...
כשחזר קיקנוס לעירו, מצא שתושביה מרדו בו, והטיל עליה מצור: בעת ההיא, בהיות המלחמה והמצור על
כוש, **ברח משה ממצרים** ... וימלט אל מחנה קיקנוס הצרים בעת ההיא על כוש. ויהי משה במחנה קיקנוס
מלך כוש תשע שנים, ויהי משה הולך ובא עמהם. ויאהבו המלך והשרים וכל אנשי המלחמה את משה ...
ויהי יועץ למלך. ויהי מקץ תשע שנים ויחלה קיקנוס ... וימת ביום השביעי ... ויבחרו בכל חיל קיקנוס ביום
ההוא איש למלוך, ולא מצאו לבחור למלך עליהם כמשה ... וימליכו את משה ... וימלוך משה על כל בני
כוש ביום ההוא, תחת קיקנוס מלך כוש. בשנת חמישים וחמש שנים לפרעה מלך מצרים, היא שנת מאה
וחמישים ושבע שנים לרדת ישראל מצרימה, מלך משה על כוש. **בן עשרים ושבע שנים משה במלכו
על כוש, וארבעים שנה מלך.**

בתקופת מלכותו ניהל משה מספר מלחמות²: ויפשעו ארם ובני קדם מתחת יד כוש בימים ההם... ויכנע
משה את ארם ואת בני קדם תחת יד בני כוש, ויפן וישב משה וכל העם אשר אתו ארץ כוש... וינהג את כל
מלכות בני כוש במשפט בצדק ובתמים. ויאהבו כל בני כוש את משה כל ימי מלכו עליהם.
לאחר 40 שנה, אלמנת המלך קיקנוס דרשה להשיב את המלכות לבנה שהתבגר³.
ומשה בן שבע שנים וששים שנה בצאתו מארץ כוש... וישב על באר המים במדין... שם פגש את
ציפורה בת יתרו ... ומכאן ממשיך הסיפור המקראי.

אודה ואתוודה, בתחילה חשבתי שסיפור זה אינו אלא אגדה. הרי הדברים נשמעים פנטסטיים, וסביר שזרים
רבים נקשרו לראשו של משה לאורך הדורות, גם על דרך הגזמה. אמנם ספר הישר מביא את הדברים
במסגרת ניתוח אובייקטיבי ומפורט של פיסת היסטוריה ארוכה, וניכר שהוא אינו מנסה לפאר את משה,
ובכל זאת, הסיפור נראה לי בתחילה מוגזם והזוי.

אך ככל שהעמקתי לחקור ונוכחתי שחצי-האי ערב מילא תפקיד מרכזי במסע יציאת מצרים, כך התגברה
המוטיבציה לחקור את הסיפור ולנסות לאמת (או להפריך) אותו, ע"י מידע מהמקרא או ממקורות אחרים.
ואכן, ניתן להוכיח שמשה הגיע לבית יתרו בגיל מאוחר (כאמור 67) ע"י בחינת גיל ילדיו בעת שובו למצרים.
שהרי לו נישא מיד לאחר בריחתו ממצרים, בניו היו צריכים להיות בני עשרות שנים כאשר שב למצרים.
אבל לקראת שובו מצרימה נאמר: **ויקח משה את אשתו ואת בניו, וירכבם על החמר** (שמות ד). ומכיוון
שחמור אחד אינו יכול לשאת אישה בוגרת ועוד שני גברים בוגרים, הרי שהבנים היו ילדים רכים!

¹ היו מי שסברו בטעות שאתיופיה היא כוש. בדבר מיקומה של כוש ראה את דברי Strabo, Diodorus, Ptolemy.
ראה גם את הספרים:

"ארץ קדומים", "אוצר השמות" (בערך 'כוש'), "שבע חכמות" (עמ' כג'), תבואות הארץ (רצג).

וכן את הספרים: Geographia Sacra (Bochart), Historical Geography of The Old Testament, The History of Arabia
וכן ראה אתר זה [Origin and Identity of the Arabs](#).

לכאורה הפסוק **העֲרַבִּים אֲשֶׁר עַל יַד כּוּשִׁים** (דבה"ב כא), יכול היה לסייע להוכיח שכוש נמצאת בחצי-האי ערב,
אך התברר שעל פיו לא ניתן להכריע בסוגיה היכן היא כוש. פרטים מלאים יובאו בספרי "הגיאוגרפיה המקראית".

² המלחמות שניהל משה כמלך כוש כנגד בני קדם וארם, מוכיחות ש-"כוש" בחצי-האי ערב ולא באתיופיה.

³ מתוקף מעמדו כמלך החדש, משה "ירש" את אלמנת המלך קיקנוס וילדיה, והיא האשה "הכושית" שעליה דיברו
מרים ואהרן. ראה **תרגום ירושלמי**.

יתירה מכך, בהיותם בדרך פגש אותם מלאך וביקש להמית את אחד הבנים, שכן לא נימול בעת שהות המשפחה בבית יתרו. ויהי בדרך במלון ויפגשוהו ה' ויבקש המיתו. ותקח צפרה צר ותכת את עקלת בנה. מכאן שהילד היה צעיר ביותר, שכן לא ייתכן שציפורה תימול גבר בן עשרות שנים!

ועוד, עפ"י ספר הישר, כשאהרון פגש את משה בהר האלהים: וישא אהרן את עינו, וירא את צפורה אשת משה וילדיה. ויאמר: מי אלה לך? ויאמר משה: אשתי ובני הם... וירע לאהרן הדבר על אודות האשה וילדיה. ויאמר אהרן אל משה לשלח את האשה ואת ילדיה ללכת בית אביה...

ולאחר היציאה ממצרים, יתרו מגיע לרפידיים: ויקח יתרו חתן משה את צפרה אשת משה אחר שלוחיה. ואת שני בניה... ויאמר אל משה: אני חתנך יתרו בא אליך ואשתך ושני בניה עמה (שמות יח).

ובכן, משה הגיע לבית יתרו עשרות שנים לאחר בריחתו ממצרים. אמנם אין בכך הוכחה שהיה מלך כוש, אך פער הזמנים גדול דיו בכדי לאפשר זאת.

והשאלה, היכן היה משה בכל אותן שנים ומה עשה, נותרה פתוחה!

משה היה איש של פשרה ושלום, ובעיקר כשנדון מעמדו שלו:

- ❖ כאשר קורח ועדתו יצאו כנגדו, יכול היה משה לנקוט עמדה תקיפה, אך: וישמע משה ויפל על פניו. ולמרות שנפגע מאוד מדבריהם הפוגעניים (ויחר למשה מאד... לא חמור אחד מהם נשאתי ולא הרעתי את אחד מהם), במקום לדכא את המרד נגדו, הוא מותיר את האחריות לגורלם בידי ה': ויאמר משה אל קרח: אתה וכל עדתך היו לפני ה', אתה ונהם ואהרן מחר (במדבר טז).
- ❖ למרות שה' ציווה על משה להלחם בסיחון, הוא שיגר אליו דברי שלום.

כמנהיג דגול, משה שימש כדוגמה אישית לערכים אותם ביקש להנחיל. בהנהגתו הוא הפך עם עבדים מפורד, חסר חזון וחסר בטחון לעם מגובש, בעל מוטיבציה וחדור אמונה ביכולותיו. הוא התמודד עם אתגרים על-אנושיים. לא היה בכלל ההיסטוריה האנושית אדם שהנהיג עם במשך 40 שנה, בנדידה חסרת יעד, ללא אמצעים שלטוניים, ובידיעה שכל העם אותו הוא מנהיג – עומד למות.

משה עשה את ההיסטוריה בפועל, אך במקביל גם תעד אותה עבורנו. האם באמת נוכל לבוא אליו בטענות על שהשמיט את 38 השנים העצובות מתוך האפוס שכתב? האין זה מובן ואפילו מתבקש, שהעדיף שלא לתעד את החלק הכי קשה ולא סימפטי במסכת חייו?

משה היה ענו וצנוע מאין כמותו:

- ❖ העובדה שדבר מלכותו אינו נזכר כלל במקרא מלמדת על מידת ענוותו.
- ❖ למרות שהיה נסיך מצרים, והיה מלך כוש ארבעים שנה, הוא לא איבד מצניעותו. כשמציע לו ה' את תפקיד חייו, הוא אומר: מי אנכי כי אלך אל פרעה, וכי אוציא את בני ישראל ממצרים?
- ❖ ותדבר מרים ואהרן במשה, על אדות האשה הכשית אשר לקח... והאיש משה ענו מאד, מכל האדם אשר על פני האדמה. משה אינו משתתף בשיחה, אך ה' מתערב במקומו. ויאמר ה' פתאם אל משה ואל אהרן ואל מרים: צאו שלשתכם אל אהל מועד... ויאמר: שמעו נא דברי: אם יהיה נביאכם ה', במראה אליו אתודע, בחלום אדבר בו. לא כן עבדי משה. בכל ביתי נאמן הוא. פה אל פה אדבר בו... ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי, במשה? ה' מננה את משה "עבדי" ומתאר אותו כנאמן. אכן, הביטוי "משה עבד ה'" נזכר עשרות פעמים בתנ"ך.

משה נקרע בין תחושותיו וחולשותיו כבן-אנוש לבין מחויבותו כעבד נאמן לאדוניו. מידת הציות האבסולוטי מורגשת במיוחד כאשר ה' מבשר למשה על מותו הקרוב: *עַלֶּה אֶל הַר הָעֵבְרִים הַזֶּה, וּרְאֵה אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל. וְרְאֵתָה אֹתָהּ, וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל עַמִּיךָ גַּם אֹתָהּ, כְּאֲשֶׁר נֶאֱסַף אַהֲרֹן אַחִיךָ. כְּאֲשֶׁר מְרִיתֶם פִּי בַמִּדְבָר צָן בְּמִרְיַבַת הָעֵדָה, לַהֲקַדִּישְׁנִי בַמַּיִם לַעֲיִנֵיהֶם הֵם מִי מְרִיבַת קִדְשׁ.*

כעבד צייתן, משה אפילו איננו מהרהר אחר חריצת גורלו. הוא פשוט מבקש מה' שימנה מנהיג לעם, במקומו: *יִפְקֹד ה' אֱלֹהֵי הַרוּחַת לְכָל בֶּשֶׂר אִישׁ עַל הָעֵדָה, אֲשֶׁר יֵצֵא לַפְּנֵיהֶם וְאֲשֶׁר יֵבֵא לַפְּנֵיהֶם וְאֲשֶׁר יוֹצִיאֵם וְאֲשֶׁר יֵבִיאֵם. וְלֹא תִהְיֶה עֲדַת ה' כִּצְאֹן אֲשֶׁר אֵין לָהֶם רֵעָה.*

משה הקדיש את כל חייו להגשמת ייעודו - הבאת העם לארץ המובטחת. מסירותו לעם לא ידעה גבולות. תפילותו ותחינתו הצילו את העם מזעם אלהים שוב ושוב: *סֶלַח נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה כְּגִדְל חֲסַדְךָ, וְכַאֲשֶׁר נִשְׁאַתָּה לַעֲמ הַזֶּה ... וַיֹּאמֶר ה' סַלַּחְתִּי כְּדַבַּרְךָ. וְכֵן אֲנוּ מוֹצִיאִים: וְאֵתְנַפֵּל לַפְּנֵי ה' אֶת אַרְבַּעֵים הַיּוֹם וְאֶת אַרְבַּעֵים הַלַּיְלָה, כִּי אָמַר ה' לְהִשְׁמִיד אֶתְכֶם.*

יתירה מכך, הפעם היחידה, שבה משה עמד על דעתו מול אלהים ואף מציב לו אולטימטום, היתה על מנת להציל את העם¹. הוא דורש מה' למחול לעם על חטא העגל, ואם לא – הוא מבקש לשחררו מתפקידו: *אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם, וְאִם אֵין מַחְנֵי נָא מִסִּפְרְךָ אֲשֶׁר כְּתַבְתָּ². אַךְ ה' אֵינוּ מְסַכִּים לְשַׁחֲרוּ: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: מִי אֲשֶׁר חָטָא לִי אֶמְחִנּוּ מִסִּפְרִי, וְנָעַמְתָּ לָךְ נַחֵה אֶת הָעָם! וְלֹאֲחֵר שְׂאֵלָהִים מוֹדִיעַ לְמֹשֶׁה שְׂלֹא הוּא יְלוּוֶה אֶת הָעָם אֲלֵא מְלֶאךְ מַטְעֵמוֹ, מֹשֶׁה דוֹרֵשׁ בְּתוֹקֶף שֶׁה' בְּכַבּוּדוֹ וּבַעֲצָמוֹ הוּא שִׁילוּוֶה וַיִּנְחִיל אֶת הָעָם בְּאַרְצוֹ: אִם אֵין פְּנִיךָ הַלְכִים, אֵל תַּעֲלֵנוּ ... וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: גַּם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דְּבַרְתָּ אֶעֱשֶׂה, כִּי מִצָּאתָ חַן בְּעֵינַי³ (שמות לב-לד).*

כאמור, לא קם נביא עוד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה – נָשׁוּב וְנִשְׁאַל, מֵהִי הַתְּכֹנֶה שְׂבִזְכוּתָהּ מֹשֶׁה נִבְחַר לִיִּיעוּדוֹ? ה' מבשר למשה על מותו הקרוב, ומצווה: *קַח לָךְ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נּוּן ... וְנִתְּנָה מִהוֹדֵךְ עֲלָיו (במדבר כז). אִם כֵּן, מֹשֶׁה נִיחָן בְּתְכֹנֶה יַיְחֻדִית רַק לּוֹ - הוֹד⁴.*

אך מהו אותו הוד??

כשהומלך שלמה אמר דויד אביו: *לָךְ ה' הִגְדֵּלָה וְהִגְבַּרְהָ וְהִתְפַּאֲרַתָּ וְהִנְצַח וְהִהוֹד (דבה"א כט).* ובהמשך נאמר: *וַיִּגְדֵּל ה' אֶת שְׁלֹמֹה לְמַעַלְהָ לַעֲיִנַי כָּל יִשְׂרָאֵל, וַיִּתֵּן עֲלָיו הוֹד מַלְכוּת, אֲשֶׁר לֹא הָיָה עַל כָּל מֶלֶךְ לַפְּנֵיו ...*

הוֹד הַיָּא אַחַת מִמַּעֲלוֹתָיו שֶׁל ה', וְהוּא הַעֲנִיק מִהוֹדוֹ רַק לְשֵׁנֵי יַחֲדֵי סְגוּלָה, מֹשֶׁה וְשֹׁלְמֹה⁵. מֹשֶׁה אֶצֶל מִמְנָה גַם לְמַמְשִׁיכוֹ – יְהוֹשֻׁעַ.

¹ רק פעם אחת משה הטיל ספק ביכולותיו של ה': *וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה: שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלְפֵי רַגְלֵי הָעָם אֲנִכִי בְקִרְבוֹ, וְאַתָּה אֹמְרַת בֶּשֶׂר אֶתְּן לָהֶם וְאֶכְלוּ חֹדֶשׁ יָמִים? הֲצָאֹן וּבִקֵּר יִשְׁחַט לָהֶם וּמִצָּא לָהֶם? אִם אֶת כָּל דְּגֵי הַיָּם יֹאסֵף לָהֶם וּמִצָּא לָהֶם? וְעוֹנָה לּוֹ אֱלֹהִים: הֵיד ה' תִּקְצֹר?? עֲתָה תִרְאֶה הִיקָרְךָ דְּבַרִי אִם לֹא!*

² השווה את מבנה הפסוק הנ"ל לפסוק: *הֲלוֹא אִם תִּיטִיב - שְׂאֵת, וְאִם לֹא תִיטִיב - לַפְּתַח חַטָּאת רִבְץ וְאֵלֶיךָ תִשׁוּקָתוֹ וְאַתָּה תִמְשַׁל בוֹ (בראשית ד).*

³ לאחר מכן, בעלייתו השנייה אל הר סיני משה דורש לראות את פני ה', אך זוכה לראות רק את אחוריו.

⁴ ראה גם במדבר יא, 17.

⁵ ה' אֱלֹהֵי גְדֻלַּת מְאֹד, הוֹד וְהִדָּר לְבָשֶׁת (תהילים קד).